

Kurs:

Å analysere sakprosatekstar

Dette kurset dreier seg om analyse av sakprosatekstar, altså analyse av tekstar der sendaren har eit klart formål med teksten sin. Det er noko sendaren vil forklare oss eller overtale oss om: Han eller ho har ein budskap. Utgangspunktet er kompetansemåla for Vg3, som står på opningssida til dette kapittelet.

Informative og argumenterende tekstar

Det finst mange forskjellige typar sakprosatekstar, knytte til ulike brukssituasjonar. Først må du derfor definere kva type tekst du har framfor deg, for det er teksttypen som bestemmer måten du analyserer og vurderer på. Vi reknar at det er to hovudtypar tekstar: informative tekstar og argumenterende tekstar.

Informative tekstar er tekstar som først og fremst formidlar hovudpunkta i ei sak eller hending, for eksempel ein leksikonartikkel, ei bruksretteleiing eller ei nyheitsmelding. Då går det ikkje ut på å finne synspunkta eller meiningane til sendaren, men å trekkje ut hovudinnhaldet og vurdere måten som sjølve saka blir formidla på. Kva stoff er valt ut? Korleis er dette stoffet vinkla? Korleis er teksten bygd opp? Er teksten lett å forstå? Kvifor eller kvifor ikkje?

I argumenterende tekstar gir ein uttrykk for meiningar og vurderingar, for eksempel drøftande artiklar, taler, lesarbrev, kritikkar, kåseri, essay og reklameannonser. I analysen av desse tekstane spør du etter hovudsynspunktet til sendaren, og korleis han eller ho argumenterer for dette synspunktet. Du gjer ein argumentasjonsanalyse. Det er analyse av slike tekstar vi konsentrerer oss om i dette kurset.

- a Korleis ville du sjølv argumentert for eller mot denne påstanden: «Mesteparten av den gamle litteraturen vår er forelda og utgått på dato?»

Kva du bør sjå etter eller spørje om

Ein argumentasjonsanalyse kan begynne med at du stiller fire spørsmål:

- 1 Korleis er kommunikasjonssituasjonen?
- 2 Kva er hovudsynet eller budskapet?
- 3 Korleis argumenterer sendaren for synet sitt?
- 4 Kor verknadsfull er den strategien sendaren har valt for å overtyde om synet sitt?

I analysen skal innleiinga gi svar på dei to første spørsmåla, mens hovuddelen først og fremst skal gi svar på det tredje. Det siste spørsmålet kan du svare på i avslutninga, men det kan også gå inn i hovuddelen.

Eksempelteksten er Frode Korslunds avisinnlegg «Litterær vårrengjøring må til», forkorta til LVT (side 466 i tekstsamlinga).

Innleiing

Kommunikasjonssituasjon

Sakprosaetekstar er situasjonsbestemte. Dei er brukstekstar som er nær knytte til og tilpassa ei bestemt tid, ein stad og bestemte mottakarar. Begynn derfor med å skildre kommunikasjonssituasjonen:

- Når og kvar er teksten formidla (tid, stad, medium)?
- Kven er sendar?
- Kven er mottakar?

Eit eksempel: Teksten «Litterær vårrengjøring må til» er henta frå Aftenposten 18. mars 2006, i ein språkdebatt om eldre litteratur og leselyst. Sendar er Frode Korslund, som med dette innlegget vender seg til alle språk- og litteraturinteresserte. Utgangspunktet var eit forslag frå språkforskaren Helene Uri om å modernisere språket i eldre verk, for å få fleire lesarar.

Bodskap

Det er førsteinntrykket vi får av ein tekst, som er viktigast. Som oftast les vi tekstar berre éin gong, og budskapet må kunne treffe oss der og då. Når du skal analysere tekstar, er situasjonen ein annan. Då nærles du teksten, og les han gong på gong. Likevel er førsteinntrykket viktig også i analysearbeid. Les derfor først heile teksten gjennom, og skriv ned korte svar på desse spørsmåla:

- Kva er hovudsynspunktet eller budskapet?
- Kva er det sendaren vil med teksten sin (formål)?
- Kva fortel sjølve teksttypen om formålet (tale, lesarinnlegg, reklame osv.)?

Seinare (etter at du har analysert argumentasjon og verkemiddel) kan du presisere eller nyansere det du har notert deg som budskapet til teksten.

Å finne budskapet:

- a Vel ut ei eller to setningar frå LVT, der du meiner budskapet kjem tydeleg fram.
- b Formuler med eigne ord det du meiner er budskapet.

Hovuddel – å finne argumentasjonsstrategien

Neste steg er å undersøkje korleis sendaren argumenterer for å overtyde oss om synspunktet sitt. Læra om å tale (eller skrive) overtydande har opphav i retorikken, og handlar om å velje ut argument og framstillingsform etter ein viss plan eller strategi. I analysen din skal du prøve å avdekkje den strategien som sendaren har brukt, og vurdere kor verknadsfull han er. Kva stoff er valt ut for å byggje opp under synspunktet eller budskapet? Kva er argumenta? Kva for språklege verkemiddel finn du? Korleis er oppbygginga?

Argument

Start med å finne og skildre argumenta.

Open argumentasjon

Finn eksempel på open argumentasjon, det vil seie bruk av argument som direkte (ope) og sakleg grunn gir synspunktet, og som appellerer til fornufta til mottakaren.

- Kva for argument byggjer opp under hovud-synspunktet?
- Kva slags argument har sendaren brukt (eigne erfaringar, undersøkingar)?
- Har argumenta med saka å gjere? Er dei relevante?
- Er argumenta haldbare? Er dei sanne (verifiserbare) eller sannsynlege (truverdige)?
- Er det samanheng mellom argumenta, eller motseier dei kvarandre?
- Er det eksempel på at sendaren tilbakeviser andre sine argument?

Er det open argumentasjon i LVT?

- a Finn du direkte svar (grunn giving) på kvifor det trengst ei litterær vårreingjering? Er svaret i så fall relevant og haldbart?
- b I teksten er det fleire eksempel på at sendaren kommenterer eller tilbakeviser andre sine påstandar og argument. Korleis argumenterer han mot dei?

Skjult argumentasjon

Finn eksempel på skjult argumentasjon, det vil seie bruk av argument eller verkemiddel som indirekte grunn gir synspunktet, og som appellerer til kjenslene til mottakaren.

Skjult argumentasjon blir mykje brukt i reklame, og elles i alle samanhengar der målet er å selje varer eller meiningar.

Blir det brukt overtalingsteknikkar eller knep, som at sendaren

- viser til ekspertar (autoritetsknepe)
 - viser til kva fleirtalet meiner (fleirtalsknepe)
 - viser til det individuelle som skil oss frå andre (eksklusivitetsknepe)
 - bruker analogiargument (samanliknar saker og situasjonar som appellerer til kjensler, men som ikkje alltid er logisk haldbare)
 - generaliserer (lèt det som gjeld for éin, gjelde for alle)
- a Finn du nokre av desse overtalingsteknikkane i «Litterær vårreingjering må til»?

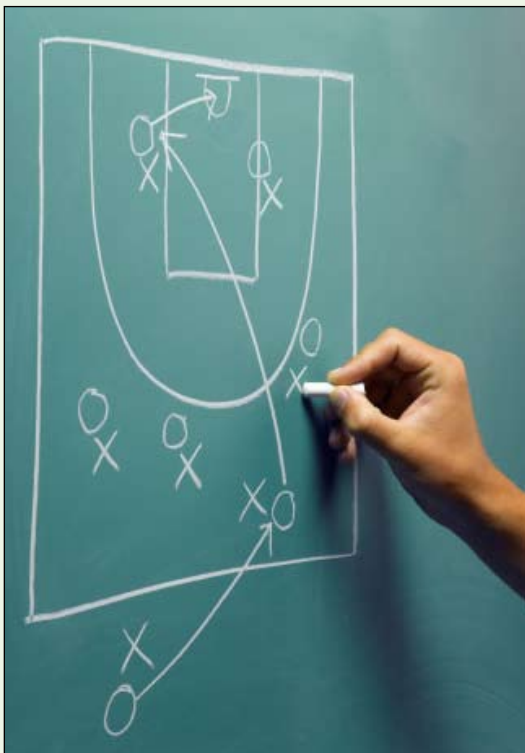
Inneheld teksten ironi, det vil seie at sendaren seier eller skriv det motsette av det han eller ho meiner, men slik at den eigentlege meininga skin gjennom? Dersom mottakaren ikkje forstår ironien (tek det du seier, bokstavleg), kan det ha motsett verknad. Ironi kan provosere og føre til misforståingar dersom sendaren ikkje kjenner meiningane til mottakaren og dei verkemidla han tek i bruk. Du kan stille desse spørsmåla til teksten:

- Finst det bakgrunnsstoff om sendaren som kan fortelje noko om kva han eller ho står for?
 - Er det trekk ved teksten som fortel oss at det som står der, er ironisk meint? Er det som står der, usannsynleg? Bruker sendaren overdrivingar, underdrivingar eller overraskande kontrastar?
- a Les «Regjeringen bør opprette et tremanns-utvalg» + svaret på innlegget, i tekstsamling på side 473. Er det lett eller vanskeleg å forstå ironien i dette innlegget? Diskuter.
 - b I ein annan kommentar til innlegget står det: «Legg alltid inn en smiley når du vil være ironisk/sarkastisk, men egentlig ikke vil såre/støte noen». Synest du det er ein god idé?

Språklege verkemiddel

Å finne og kommentere bruken av språklege verkemiddel er ein viktig del av analysen. Kva fortel dei om budskapet og den haldninga sendaren har til emnet? Ta for deg

- ordval: verdiladde ord og uttrykk (som har positive eller negative konnotasjonar, og som viser korleis sendaren ser på saka)
 - biletbruk, allusjonar
 - gjentakingar
 - kontrastar
 - retoriske spørsmål
 - rim og rytme
- a Overskrifta til LVT inneheld biletet «vår-rengjøring». Finn fleire bilete i teksten som kan assosierast med reingjering. Kva verknad har denne biletb Bruken?
- b Finn andre eksempel på bilete, og på verdiladde ord og kontrastar. Diskuter kva dei fortel om haldninga sendaren har til eldre litteratur.

Oppbygging

Oppbygginga og plasseringa av argumenta har mykje å seie for den verknaden teksten får. I ein artikkel eller eit lesarinnlegg er stoffet vanlegvis organisert i ei logisk tankerekkje, der det eine poenget følgjer naturleg etter det andre. Då kjem gjerne hovudsynspunktet tydelegast fram i innleiinga («Eg skriv dette innlegget for å få sagt meininga mi om ...») eller i avslutninga («Derfor meiner eg at vi alle bør ...»). Argumentasjonen for synspunktet blir utvikla i midtdelen (hovuddelen).

Andre sakprosaetekstar, for eksempel reklametekstar, har ei lausare oppbygging og er sjeldan kronologisk ordna. Dei liknar meir på montasjar, der bilete og tekst er monterte saman til ein heilskap. Derfor les vi reklametekstar på ein annan måte enn vanlege resonnerande verbaltekstar. Vi les tekst og bilete samtidig, og det er dei to komponentane til saman som påverkar oss.

Du kan stille slike spørsmål til oppbygginga, eller komposisjonen:

- Korleis er oppbygginga av artikkelen og lesarinnlegget (verbaltekstar)? Er det klar og logisk samanheng mellom dei ulike delane, slik at det er lett å følgje tankegangen?
 - Korleis er reklamen komponert? Studer det grafiske oppsettet (overskrifter, avsnitt, skrifttypar, firmanamn (logo), plassering av bilete, osv.).
 - Korleis er biletet komponert? Studer fargebruk, linjer og kontrastar.
 - Korleis er verbalteksten komponert?
 - Korleis er samspelet mellom bilete og verbaltekst?
- a Korleis er teksten LVT bygd opp? Er det god samanheng mellom innleiinga, midtdelen og avslutninga?
- Korslund begynner med å fortelje ein sketsj. Kva verknad kan ei slik innleiing ha? Kvar kjem hovudsynspunktet tydelegast fram i teksten?
 - Korleis sluttar teksten?

Avslutning

Verknadsfull strategi?

I ei sluttvurdering tek du stilling til om argumentasjonen i teksten verka overtydande. Du gir svaret ditt (konklusjonen din) på om den valde argumentasjonsstrategien var verknadsfull, og om sendaren nådde fram med budskapet sin. Kvifor eller kvifor ikkje lykkast han eller ho?

Grunngi svaret ditt ved kort å summere opp det forfattaren har valt av stoff, argument, oppbygging og språklege verkemiddel.

I analysen skal du seie noko om kva du meiner om teksten. Kva argument meiner du var dei viktigaste, dei som hadde størst verknad? Hugs at du må grunngi det du seier, med bevismateriale frå teksten.

- a Verkar teksten «Litterær vårrengjøring må til» overtydande? Grunngi svaret ditt med ei kort oppsummering av det du har funne i analysen.
- b I ein lesarkommentar til LVT står det at innlegget ikkje inneheld eit einaste sakleg argument, og har «såpass snurrige synspunkter at det ikke bør få stå uimotsagt». Er du einig eller ueinig i det?